

484) pisal o njem, da »slavista s tako širokim duševnim obzorjem, s tako bliskom in globokim, na avtopsijski osnovanem znanjem vsega slovanskega sveta brez izjeme, s takim poglobljenjem v kulturno-historične in etnografske vire in probleme duševnega žitja in bitja slovanskih narodov ni z lepa najti«. Čeprav sin majhnega naroda, se je povzpел v tujini med vrhunce duševnih delavcev, z umom in srcem pa je vedno doma. Je tudi on lep dokaz, da ne velja med velikimi narodi priljubljena teorija, da se sin majhnega naroda sploh ne more povzdigniti do pomembnosti, pri kateri bi ga morali meriti z velikim merilom.

FRANCE VODNIK

OBRAZI NOVEGA RODU

IV. Mile Klopčič.

Konec minulega leta je izšla kot štirinajsti zvezek »Slovenskih poti«, kakor se imenuje knjižnica aktualnih književnih novosti, novel, povesti, dram, razprav in esejev v založbi Tiskovne zadruge v Ljubljani, pesniška zbirka Mileta Klopčiča z naslovom »Preproste pesmi«. Zbirka je značilen izraz današnjega slovenskega pesniškega ustvarjanja ter nam prvič prikazuje pesnikovo podobo po tem, kar je Klopčič dosedaj zares pomembnega napisal.

Vendarle pa »Preproste pesmi« niso prva avtorjeva knjiga. Že l. 1924. — torej ravno deset let poprej — je namreč izšla zbirka njegovih literarnih prvencev z naslovom »Plamteči okovi«. Ta zbirka, ki jo je izdal takrat še niti dvajsetletni pisatelj in ki ga kaže šele v prvih literarnih začetkih, seveda še ni nudila prepričevalnega dokaza o pesnikovi nadarjenosti. Mile Klopčič je bil tedaj še ves pod vplivom raznih domačih in tujih avtorjev, na katere se ni naslanjal samo v obliki in izrazu, marveč je privzemal iz njih celo motive. Poleg F. Albrechta in Toneta Seliškarja, čigar »Trbovlje« so bile takrat nemajhen dogodek v naši literaturi, so mu bili blizu zlasti razni delavski pesniki, n. pr. Peter Bezruč, Alfonz Petzold, Max Barthel in Ernest Toller. Nekateri izmed njih je Klopčič tudi prevajal v slovenščino. Razen prevodov iz omenjenih pesnikov so znani tudi njegovi prevodi iz kitajske lirike, Wolkerja ter zlasti prevod Blokovi »Dvanajst«. Ta pesnitev je izšla tudi v posebni knjigi (l. 1928).

Že takoj v začetku njegovega literarnega ustvarjanja se je pokazalo, da privlači Klopčiča zlasti svet ponižanih in razžaljenih, katerih trpljenje bi rad izrazil v svojih pesmih, in katerih upanje v lepšo bodočnost je hkrati izrazil njegove osebne vere. Tudi njegove kasnejše poezije nam nudijo, kakor bomo videli, v prvi vrsti primere socialne lirike, v kateri prevladujejo motivi ljudske bede in medse-

bojnih človeških odnosov. Toda medtem, ko so njegove zgodnje pesmi bile predvsem ideološki izraz mladostne socialne romantike, se je pesnik pozneje usmeril v socialni realizem. In kakor je bil prej značilen zanj deklamatorični patos, tako je poglavitna oznaka za njegove pesmi iz poznejše dobe stroga stvarnost, ki se kaže tako v vsebini kakor v izrazu.

Oboje, zanimanje za socialne motive kakor tudi teženje k stvarnosti in preprostosti, pa ne označuje samo njegove osebnosti, marveč moremo v tem videti tudi neko splošno potezo novejšje lirike oziroma književnosti vobče. Kljub raznovrstnosti miselnosti in stilov, ki so se pojavili v književnosti poveljnega časa, moremo vendarle skoraj pri vseh pisateljih novega rodu opaziti nekaj enotnega: vero v življenje, zahtevo po neposredni zvezi z njim, živo dejavnost, etično vrednotenje človeka in zavest bratstva vseh ljudi.

S tega vidika so »Preproste pesmi« izrazit dokument časovne usmerjenosti. Značilno je, da pesnik skoraj nikjer ne izraža samo osebnih doživetij, marveč opisuje vse življenje le z vidika skupnosti. Res, da nam pripoveduje tu in tam tudi vsebino svojega življenja, a vedno tako, da čutiš, kako je zvezano s celoto. Prav tako nam večkrat riše usodo tega ali onega izmed ljudi, ki jih je poznal, in sicer na videz čisto osebno, saj vse te ljudi imenuje celo z imenom, n. pr. blazni France ali Drejčnik Andrej govori, in le včasih samo splošno, n. pr. Umirajoča starka. A tudi tukaj vedno čutiš, da so to le podobe nekega splošnega življenja, ki je vse širše, pomembnejše in težje, nego pa more biti usoda posameznega človeka. Takoj vidimo, da pesniku ne gre samo za pesniški opis svojega predmeta, marveč za več: da namreč razen tega poudari tudi neki globlji življenjski smisel in pomen. V prvi vrsti pa hoče zbuditi v nas zavest o usodnih vezeh, ki vežejo človeka s človekom ter ustvarjajo iz njih socialno enoto. Toda ljudje nismo zvezani med seboj le notranje, po čustvih, marveč tudi zunanje, po razmerah. To skupno usodo, ki na neki nadosebni ravni veže poedince, poudari pesnik včasih tudi na ta način, da se izpoveduje v množinski obliki ter ne pravi več »jaz« ali »ti« ali »on«, marveč »mi«. Tako nastopa človeštvo v tej pesmi večkrat kot skupni subjekt, kar pomeni skrajno nasprotje individualistični poeziji.

Iz tega osnovnega socialnega gledanja izvira tudi pesnikovo zanimanje za majhne in trpeče, za vse, ki sta jih kakorkoli udarila življenje ali družba. Skoraj vsi motivi »Preprostih pesmi« so vzeti iz življenja delavcev, zlasti rudarjev. Razen v idejni usmerjenosti, o kateri smo govorili prej, ima to svoj izvor tudi v miljeju, iz katerega je zrasel pesnik. Cela vrsta pesmi nam slika ta milje krajevno, socialno in duhovno. Dolina, v kateri so ljudje molčeči, hiše črne, voda umazana, drevje hirajoče: to je podoba tega kraja, rudarske kolonije, o kateri pojo loveči se otroci tudi takole: »vélika je / kolonija, / v vsaki vrsti / sedem hiš, / v vsaki hiši / velik križ, / oče, mati, / pet otrok, / skupaj sedem / je nadlog.« Mračne so slike tega življenja v dolini:

»Rudarji... stoje na koncu kolonije, / po trije, štirje, s hrbti v dve gubé, / z rokami v žepih in s pogledi v tla — / molče.« V teh družinah »oče zmeraj molči«, tako, da si zaželi otrokovo srce, da bi postal žulj na očetovi roki — nasmeh, da bi ga dal očetu. »Rad bi videl vsaj enkrat, / da bi oče se smehljal.« A mati v taki-le rudarski družini »trepeta povsod in zmeraj«, zakaj »on — mož in oče in sin — hodi na delo noč za nočjo, / on mora na delo noč za nočjo.« »Mogoče v jami plaz ga je ubil, / mogoče zadušili so ga plini, / mogoče je omahnil od starosti« — in bo šel spet pogreb po dolini. A to so vsakdanje podobe te doline, kjer so doma delo, glad, uboštvo, bolezen in samota razbitih družin... Toda nad molkom te črne resničnosti sedanjih dni se razliva smehlaj bodočih srečnih dni. Tukaj živi sredi vsega zla vendarle tudi vera, »da je z vsakim dnem... bliže čas, ki bo dober in nov«.

Tako se v Klopčičevih pesmih družijo realistične podobe socialnega gorja in bede z idealističnimi sanjami socialnega mesijanizma. Pesnika namreč samo socialno čustvovanje, čeprav se pretaka skozi vse njegove pesmi, ne zadovolji. On hoče marveč »s pesmijo podpirati cilj«, to se pravi: buditi v človeštvu ne samo srce, marveč tudi zavest o nasprotju med pravico in krivico. Zaveda se namreč, da »on, rudar, ves svet ogreva«, in da mora biti zato tudi zanj »lepši svet«.

Vendarle pa je treba poudariti, da vsebuje njegova socialna pesem poleg tega občečloveškega elementa tudi izrazito domačo, slovensko noto. Tudi v tem se kaže pesnikov realizem. Klopčičeva pesem namreč ni toliko izraz nekega socialnega naziranja, kolikor podoba žive resničnosti in dejanskih življenjskih razmer. Pesnik daje sicer prednost opisu socialne bede z občečloveškega vidika, recimo z vidika socialnega sočutja. Ko pa išče vzroka teh razmer, ko tedaj daje svojim slikam sociološko ozadje, kljub temu, da nekje govori tudi o »meščanu« in o »množici« — ne stori tega internacionalistično in kozmopolitsko, kakor bi to storila večina tako zvanih proletarskih pisateljev, marveč ostane zvest domači zemlji. Iz njegovih pesmi diha in govori svet resničnega slovenskega rudarja, ki je po svojem izvoru večinoma še kmetiškega rodu, a se je po nujnosti socialnih razmer popolnoma proletariziral. Iz pesmi »Moj oče je rudar« se to razvidi čisto nedvoumno. Tako-le govori rudar svojemu otroku: »Otrok moj, osem in trideset let hodim pod zemljo trpet, / osem in trideset let že prenašam to težko trpljenje. / A ko je tvoj oče bil tvojih let, / je živel na kmetih vse lepše življenje. / Veš, tam so travniki, vmes so stezice, / na desno so polja, na levo gozdovi, / na robu gozdov slonijo vasice, / in z griča zvonijo cerkveni zvonovi. / Nekoč sem na zemlji zemljo oral, / zdaj pod zemljo z rovnico premog drobim. / Nekoč solnčni svit je pred mano na polje sijal, / zdaj z leščerbo v roki v temino hitim.« Kdo se ne bi pri tem takoj spomnil Župančičeve »Dume«, zlasti podobnih verzov iz nje: »Pustil si plug in motiko, v zemljo se zalezal, starec, / in križ ti na grobu rjavi in poveša se; / sin tvoj zaril se je živ pod zemljo — v Ameriki koplje, / v rovu še zarja poljan mu mračne

misli obseva, / sin njegov več ne bo jih poznal, ne sanjal o njih!« Vse to velja tem bolj, ker se v zvezi s tem socialnim prehodom dotika Klopčič, prav kakor Župančič v »Dumi«, tudi našega izseljeniškega vprašanja in narodne usode izseljencev v tujini. Zelo plastičen zgled za to nam daje n. pr. pesem »Mary se predstavi«.

Razen teh, v ožjem smislu socialnih pesmi, pa vsebuje zbirka še mnogo pesmi bolj splošne vsebine, od nekaterih še čisto impresionistično-razpoloženjskih pesmi do vrste epigramov. Posebej moramo omeniti tudi ciklus otroških pesmi, ki so za K. značilne in med katerimi so nekatere prav svojsko zasnovane, n. pr. Otrok se poslavlja od igrač, pa tudi Krava v šolsko-primitivnem slogu »domače naloge«. Tu in tam seveda zasluži rahlo podobnost, tako n. pr. z otroško pesmijo Otona Župančiča, kar je razvidno zlasti v pesmi »Prijatelj otrok« s to-le lestvico stopnjevanja: Solnce nam je vsem prijatelj, / Zvezde so nam vsem prijateljice, / Tudi mesec nam je vsem prijatelj. Značilno pa je, da imajo tudi te otroške pesmi, kakor ostale, socialni poudarek. Tako se n. pr. zadnja kitica pravkar omenjene pesmice »Prijatelj otrok« konča v takem-le kontrastu: »A joj, nekdo, ki ni prijatelj naš, / nalil očetu je v srce bolest, / da zdaj ne vidimo ne meseca ne solnca niti zvezd, / le mater, ki teko ji solze iz oči na pest.« Tudi pesnikov izraz je skrajno realističen in pomeni pravo nasprotje romantični mladinski pesmi. Ne samo v teh pesmih, ampak tudi sicer razodeva pesnikov slog, da je vplival nanj precej močno nemški pesnik Erich Kästner.

Umetniško najpomembnejši del zbirke pa predstavljajo pesmi, ki jih je avtor zbral pod skupnim naslovom »Deževni čas«. To so zlasti pesmi: Nedeljski popoldan, Ceste pred pomladjo, Zapuščena kavarna, Umirajoča starka in Deževna pomlad 1933. Tudi iz teh pesmi se tu in tam, včasih bolj živo, včasih bolj pritajeno, zablisne vse tisto, radi česar smo Klopčiča doslej imenovali socialnega pesnika. Vendarle pa so vse te pesmi vsebinsko manj konkretno določene. Vse izražajo namreč neko splošno življenjsko občutje, ki ni več samo moje ali tvoje, nego splošna vsebina nas vseh, naše dobe vobče. Tako n. pr. v Nedeljskem popoldnevu ne čutimo le puščobnosti zapuščenega mesta, marveč začutimo nekak odpor do vsega tega meščanskega reda, ki zbuja v nas dolgčas, ožino in praznino, iz katere si zaželim v neko novo, daljno, svobodno življenje. Isto nastrojenje obupne puščobe in praznine diha iz Zapuščene kavarne. A najmočnejše in najjasnejše, skorajda v vizionarnem prividu nam riše pesnik podobo našega časa v Deževni pomladi 1933. Le redke so pesmi, ki bi nam na tako neposreden in prepričevalen način izražale splošni položaj in občutek naše dobe. Ta pesem pomeni nedvomno najzrelejši plod Klopčičeve lirike. V njej ni razodel le neko zgolj osebno čuvstvo, marveč simbolično podobo težkega časa, v katerem živimo. V njej se je pesnik tudi oblikovno povzpел najvišje. Žal so taki primeri v zbirki redki. Po umetniški vrednosti moremo iz prvih treh ciklov prišteti semkaj n. pr. samo »Pogreb« in »Mary se predstavi«.

»Preproste pesmi« so torej v prvi vrsti izpovedi socialnega sočutja in seveda tudi socialnega mišljenja. Prav zaradi tega vsebinskega poudarka odklanja pesnik kar odkrito — n. pr. v pesmi *Recept za pesnika* — čisto estetske namene, čeprav sicer — tako v *Pesniku* — prizna: »Pesnik je otrok; po svetu hodi in se čudi. Samo besedi rad bi našel zavetišče«. Menda je to dvojno gledanje vzrok, da v obliki in izrazu pri njem večkrat pogrešamo prave dognanosti. Zanj je resda značilna preprostost in jezikovna neiskanost, a to mu neredko pomeni le olajšavo, ne pesniško nujnost, tako da ostane mnogokrat samo pri zunanjem opisu in anekdoti in ne prodre do simbola ali ideje opisanega predmeta. Dasi seveda v zbirki ni več takih primerov popolne amuzičnosti, kot jih je polna njegova prva zbirka, vendar napiše Klopčič še vedno marsikaj »kar tako«, brez čuta za ritem in pesniško podobo, ter le podaja življenjsko snov, namesto da bi jo oblikoval. Ker je bolj razumsko trezen, nego čuvstveno intimen in sproščen, se mu resnična preprostost rada izmaliči v vsakdanjost. Lepo število pesmi pa kaže, da je Klopčič na poti k pravi umetnosti.

DR. JAKOB ŠILC

OD RACIONALIZMA K IRACIONALIZMU

(Prispevek k studiju sodobnega literarnega sloga.)

V našem stoletju smo doživeli resničen prelom kulture, ki je več kakor menja dnevnih struj bodisi v politiki, gospodarstvu ali umetnosti, več tudi kot zaporedne generacije, kajti generacija je lahko že ob svojem rojstvu duševno stara, če se ni z lastno tvornostjo dvignila v nove svetove. Preobrat se je oznanjal najvidneje na Francoskem, kjer je filozof Bergson v deželi klasične *raison* uveljavil iracionalno intuicijo kot glavni vir spoznanja. V razumsko formalno kulturo Romanov je tako prišel čuvstveni element, kar so dotlej pripisovali Germanom, toda pogoji za to so bili gotovo že v domačem razvoju in Bergson jih je le vklenil v besedo in zgradil v sistem. Kadar se svet preveč racionalizira, postane star in dolgočasen, le v čuvstvu so brezštevne možnosti in mladost duha. In res, v novem duhovnem prostoru vodi od Bergsona neposredno pot v futurizem in ekspresionizem, ki je tudi glavna sestavina nove stvarnosti. Francoska je kot tipična dežela razuma le najbolj značilen primer za preokret evropske duševnosti, ki je iz podobnih potreb krenila na novo pot, od razuma k čuvstvu, od umetnosti k človeku. Prej je bila prvo umetnost, zdaj je prvo človek in razvoj njegovega notranjega bogastva, nato šele pride umetnost in druga udejstvovanja. Ta umetnost je še mlada in neustaljena, zato se ne more meriti s prejšnjo, ki je stala na vrhovih stare tradicije, a gleda iz nje človek večjih zmožnosti.

Predvojni impresionizem je bil otrok francoske razumnosti. Sledila sta si dva pesniška rodova, ki sta se že po zunanje razlikovala in tako rekoč